

BULLA *TOTUS TUUS POLONIAE POPULUS* – GENEZA I KONSEKWENCJE

W 2012 r. minęło 20 lat od nowego rozgraniczenia terytorialnego Kościoła w Polsce. W przeciągu 100 lat była to już trzecia cyrkumskrypcja na ziemiach polskich. Wcześniejsze miały miejsce w latach 1925 i 1972¹. Przemiany, które nastąpiły w Polsce po 1989 r., stanowiły dogodny grunt do dokonania tego rozgraniczenia, tym bardziej że do 1991 r. w Polsce funkcjonowało 5 archidiecezji i 22 diecezje. Były one bardzo zróżnicowane. Uwidoczniało się to chociażby pod względem wielkości ich obszaru. Największą z nich była diecezja warmińska, obejmująca ok. 24,5 tys. km², najmniejszą zaś diecezja gdańska, licząca 1936 km². Średnia wielkość ówczesnych diecezji wynosiła 11,5 tys. km². Funkcjonowały także tzw. diecezje karłowate, ulokowane we wschodnich regionach kraju, zarządzane przez administratorów apostolskich, którzy mieli swoje siedziby w Białymstoku, Drohiczynie i Lubaczowie. Były to pozostałości przedwojennych archidiecezji lwowskiej i wileńskiej oraz diecezji pińskiej. Ich niewielkie obszary znalazły się po II wojnie światowej na terenach polskich².

Przygotowania do nowego rozgraniczenia Kościoła w Polsce rozpoczęły się już w 1990 r. 10 października tegoż roku nuncjusz apostolski abp Józef Kowalczyk powołał komisję, której zadaniem było przygotowanie i rozesłanie do hierarchów kościelnych w Polsce ankiety, mającej dać materiał do dyskusji nad zmianą granic terytorialnej organizacji Kościoła. Jej przewodniczącym został mianowany kard. Franciszek Macharski. Pozy-skanie informacje zostały przekazane do Watykanu. Pomocą w ich przygotowaniu służył także m.in. wybitny znawca granic Kościoła w Polsce,

¹ Więcej na ten temat zob. W. Jakubowski, M. Solarczyk, *Organizacja Kościoła rzymskokatolickiego na ziemiach polskich od X do XXI wieku*, Warszawa–Olsztyn 2011, s. 28-36.

² O Lubaczowie pisał w ostatnim czasie M. Leszczyński, *Archidiecezja lwowska obrządku łacińskiego w granicach Polski 1944-1992*, Lublin 2011. Tamże literatura.

profesor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, ks. Bolesław Kumor, oraz osobiście papież Jan Paweł II³.

Nowe regulacje Kościoła w Polsce zostały rozpoczęte reerygowaniem działalności Ordynariatu Wojska Polskiego. Stało się to 21 stycznia 1991 r. Pierwszym zwierzchnikiem diecezji polowej został ks. prałat Leszek Sławoj Głódź, dotychczasowy pracownik watykańskiej Kongregacji Kościołów Wschodnich⁴. Następnym krokiem było podniesienie do rangi biskupstw przez papieża Jana Pawła II, podczas pielgrzymki do Polski w dniu 5 czerwca 1991 r., dotychczasowych administratur apostolskich w Białymstoku i Drohiczyne.

Nowy podział terytorialny Kościoła w Polsce został ogłoszony w Uroczystość Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny 25 marca 1992 r. bullą papieża Jana Pawła II *Totus Tuus Poloniae populus*⁵. We wstępie do tego dokumentu papież pisał:

Cały twój lud w Polsce, o Maryjo Panno, Matko Boga i Matko Kościoła, z ufnością wzywający Ciebie jako gwiazdę przewodnią pośród trudów pielgrzymowania, właśnie dzisiaj, w dniu kiedy wyznałaś, że jesteś Służebnicą Pańską, w tym samym duchu posłuszeństwa chętnie przyjmuję zmiany wprowadzone do wspólnot kościelnych.

Jako przyczynę reorganizacji Kościoła w Polsce Jan Paweł II podawał:

Oto bowiem niedawno czcigodni Bracia Konferencji Episkopatu Polski, pragnąc w zgodnej jednomyślności zastosować się do życzeń Soboru Powszechnego Watykańskiego II dotyczących właściwszego łączenia okręgów kościelnych, przedłożyli Stolicy Apostolskiej projekt utworzenia w swoim narodzie nowych prowincji kościelnych i diecezji, a także stosowniejszego rozgraniczenia tychże diecezji.

³ B. Kumor, *Historia Kościoła*, cz. 8, *Czasy współczesne 1914-1992*, Lublin 2004, s. 535-536.

⁴ *Informacja biskupa polowego o istocie i strukturze Ordynariatu Polowego*, „Wiadomości Archidiecezji Gnieźnieńskiej” 48 (1993), nr 5, s. 251-257.

⁵ W. Jakubowski, M. Solarczyk, *Organizacja Kościoła*, s. 36-39. Tekst bulli za: Jan Paweł II, *Bulla „Totus Tuus Poloniae populus”*, „Sosnowieckie Studia Teologiczne” 1 (1993), s. 7-41.

W dalszej kolejności wskazał osoby odpowiedzialne za przygotowanie nowego projektu. Wyjaśnił także racje, jakimi się kierowano przy podziale:

Dlatego Czcigodny Brat Józef Kowalczyk, arcybiskup haraklejski, w Polsce nuncjusz apostolski, postępując roztropnie wespół z Czcigodnymi Braćmi owej Konferencji Biskupów i odnosząc pożytek z czynnej z nią współpracy, stopniowo i po rozważnym namyśle, podjął się zadania podziału prowincji kościelnych i diecezji polskich według nowego porządku. Przy wykonywaniu tego zadania miano zawsze na względzie to, aby w każdej diecezji istota Kościoła stała się bardzo przejrzysta, a także by biskup mógł stosownie i skutecznie wypełniać wszystkie swoje obowiązki, jak tego coraz bardziej wymagają potrzeby religijne, duchowe i moralne oraz zmiany społeczne i kulturalne, dokonujące się w dzisiejszych czasach.

Do bulli dołączony został List Ojca Świętego Jana Pawła II do Kościoła w Polsce w związku z ustanowieniem nowej organizacji kościelnej. Czytamy w nim m.in.:

Polonia cepit habere episcopum – takie słowa znajdujemy w najstarszych zapisach, pod rokiem 968. W dwa lata po Chrzcie przyjętym przez Mieszka z rodu Piastów, pierwszego historycznego władcę, Polska otrzymała raz pierwszy biskupa. Był to zapewne biskup misyjny imieniem Jordan, siedzibą jego był prawdopodobnie Poznań, a zasięg biskupiej posługi szedł w parze z postępowaniem ewangelizacji piastowskiej dziedziny. Dla tego postępu przełomowym stał się rok 1000, po śmierci świętego Wojciecha nad Bałtykiem. Przy relikwiach Męczennika spotkał się syn Mieszka Bolesław Chrobry z cesarzem Ottonem III i wysłannikami papieża Sylwestra II. Ustanowiono wówczas arcybiskupstwo w Gnieźnie oraz biskupstwa w Krakowie, Wrocławiu i Kołobrzegu. Państwo Piastów zostało związane z nową kościelną prowincją – metropolią gnieźnieńską, niezależną od sąsiadującej zachodu metropolii magdeburskiej, związaną natomiast bezpośrednio ze Stolicą Apostolską w Rzymie. Okoliczność, że owa podstawowa organizacja hierarchiczna Kościoła w Polsce nastąpiła stosunkowo szybko po chrzcie Mieszka, świadczy o tym, że państwo Piastów rozwijało się i konsolidowało, wchodząc w organizm ówczesnej Europy. Dlatego tak doniosłe było dla Polski Tysiąclecie Chrztu, doniosłe będzie również tysiąclecie męczeństwa Świętego Wojciecha oraz ustanowienia metropolii i pierwszej organizacji hierarchicznej Kościoła na naszych ziemiach. Ów dziejowy początek musimy mieć przed oczyma również i teraz, gdy na fundamentach tamtej podstawowej struktury dokonują się nowe przeobrażenia związane z Rokiem Pańskim 1992.

W gestii Nuncjatury Apostolskiej w Polsce było wydanie kolejnych dokumentów. Były to: Dekret szczegółowy o ustanowieniu i określeniu granic nowych diecezji i prowincji kościelnych w Polsce oraz przynależności metropolitalnej poszczególnych diecezji⁶, Dekret wykonawczy w związku z decyzjami Ojca Świętego Jana Pawła II zawartymi w bulli *Totus Tuus Poloniae populus*⁷ oraz Komunikat Nuncjatury Apostolskiej w Polsce ogłaszający nową cyrkumskrypcję⁸.

Jako główne wytyczne bulli papieskiej odnośnie do Kościoła w Polsce należy wskazać:

1. Rozwiązanie unii *aeque principaliter* archidiecezji gnieźnieńskiej i archidiecezji poznańskiej oraz unii *ad personam* archidiecezji gnieźnieńskiej i archidiecezji warszawskiej. Ponadto potwierdzono, że arcybiskupem metropolitą warszawskim pozostanie nadal Józef kard. Glemp, a tytuł Prymasa Polski związany z historycznym dziedzictwem i relikwiami św. Wojciecha pozostanie w archidiecezji gnieźnieńskiej. Józef kard. Glemp, jako kustosz relikwii św. Wojciecha, miał nadal nosić tytuł Prymasa Polski.

2. Utworzenie 13 nowych diecezji: Bielsko-Żywieckiej z wydzielonego terytorium Archidiecezji Krakowskiej i Diecezji Katowickiej; Elbląskiej z wydzielonego terytorium Diecezji Warmińskiej, Gdańskiej i Chełmińskiej; Elckiej z wydzielonego terytorium Diecezji Warmińskiej i Łomżyńskiej; Gliwickiej z wydzielonego terytorium Diecezji Opolskiej, Katowickiej i Częstochowskiej; Kaliskiej z wydzielonego terytorium Archidiecezji Poznańskiej, Gnieźnieńskiej i Wrocławskiej, oraz Diecezji Włocławskiej, Częstochowskiej i Opolskiej; Legnickiej z wydzielonego terytorium Archidiecezji Wrocławskiej; Łowickiej z wydzielonego terytorium Archidiecezji Warszawskiej, Diecezji Płockiej i Łódzkiej; Radomskiej z wydzielonego terytorium Diecezji Sandomiersko-Radomskiej; Rzeszowskiej z wydzielonego terytorium Diecezji Przemyskiej obrządku łacińskiego i Tarnowskiej; Sosnowieckiej z wydzielonego terytorium Archidiecezji Krakowskiej, Diecezji Częstochowskiej i Kieleckiej; Toruńskiej z wydzie-

⁶ Dekret Nuncjatury Apostolskiej w Polsce o ustanowieniu i określeniu granic nowych diecezji i prowincji kościelnych w Polsce oraz przynależności metropolitalnej poszczególnych diecezji, „Kronika Diecezji Radomskiej”, 1 (1992), nr 1, s. 12-26.

⁷ Dekret wykonawczy w związku z decyzjami Ojca Świętego Jana Pawła II zawartymi w Bulli „*Totus Tuus Poloniae Populus*”, „Kronika Diecezji Radomskiej” 1 (1992), nr 1, s. 33-34.

⁸ Komunikat Nuncjatury Apostolskiej w Polsce, „Kronika Diecezji Radomskiej” 1 (1992), nr 1, s. 27-32.

lonego terytorium Archidiecezji Gnieźnieńskiej i Diecezji Chełmińskiej; Warszawsko-Praskiej z wydzielonego terytorium Archidiecezji Warszawskiej i Diecezji Płockiej; Zamojsko-Lubaczowskiej z wydzielonego terytorium Diecezji Lubelskiej i Administratury Apostolskiej w Lubaczowie⁹.

3. Dokonanie zmian nazwy diecezji: Sandomiersko-Radomskiej na Sandomierską, przyłączając do niej wydzielone terytorium Diecezji Lubelskiej, Przemyskiej obrządku łacińskiego oraz Tarnowskiej; Chełmińskiej na Pelplińską przyłączając do niej wydzielone terytorium Archidiecezji Gnieźnieńskiej i Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej; Gorzowskiej na Zielonogorską, przenosząc jej stolicę z Gorzowa Wielkopolskiego do Zielonej Góry.

4. Wyraźne określenie granic terytorium Diecezji i jurysdykcji poszczególnych biskupów obrządku łacińskiego i biskupa obrządku bizantyńsko-ukraińskiego w aktualnych granicach III Rzeczypospolitej Polskiej.

5. Nadanie nowej struktury pięciu Prowincjom Kościelnym istniejącym w Polsce (Gnieźnieńskiej, Krakowskiej, Poznańskiej, Warszawskiej, Wrocławskiej) i ustanowienie ośmiu nowych: Przemyskiej obrządku łacińskiego, Szczecińsko-Kamieńskiej, Gdańskiej, Warmińskiej, Białostockiej, Częstochowskiej, Katowickiej, Lubelskiej¹⁰.

6. Diecezję Łódzką ustanowiono archidiecezją bezpośrednio podległą Stolicy Świętej.

7. W kwestii tzw. diecezji karłowatych podniesiono diecezję białostocką do rangi archidiecezji-metropolii, powiększono obszar diecezji drohiczyńskiej oraz wcielono teren administratury apostolskiej w Lubaczowie do nowoutworzonej diecezji zamojsko-lubaczowskiej.

8. Zatwierdzenie Ordynariatu Polowego Wojska Polskiego.

9. Powołanie Ordynariatu dla wiernych obrządku wschodniego bez własnego ordynariusza rezydującego w Polsce, pod jurysdykcją metropolity warszawskiego.

Pewnych kłopotów podczas omawianej reorganizacji nastęrczała kwestia oddania greckokatolickiej diecezji w Przemyśle pod jurysdykcję rzymskokatolickiej metropolii warszawskiej. Był to spadek po czasach, gdy prymasem Polski był Stefan kard. Wyszyński, który sprawował z mocy

⁹ Zob. *Nowe diecezje Kościoła katolickiego w Polsce*, red. L. Adamczuk, W. Zdaniec, Warszawa 1994.

¹⁰ Więcej na ten temat: W. Jemielity, *Metropolie łacińskie w Polsce (1000-2008)*, „Praczo Kanoniczne” 51(2008) nr 3-4, s. 331-351.

Stolicy Apostolskiej opiekę nad wzmiankowanym obrządkiem. Dopiero 16 czerwca 1993 r. diecezja przemyska obrządku greckokatolickiego ogłoszona została diecezją bezpośrednio zależną od Stolicy Apostolskiej. Kilka lat później, w 1996 r., erygowana została metropolia przemysko-warszawska obrządku bizantyjsko-ukraińskiego, wraz z sufraganią w postaci diecezji wrocławsko-gdańskiej.

Ta największa w dziejach Polski reorganizacja Kościoła katolickiego ustaliła: 13 metropolii, 25 diecezji rzymskokatolickich, 1 diecezję greckokatolicką oraz archidiecezję łódzką, zależną bezpośrednio od Stolicy Apostolskiej. Papież zamianował 9 nowych metropolitów, 16 nowych biskupów diecezjalnych, 3 nowych biskupów pomocniczych, a 14 innych przeniósł i przydzielił do nowych stolic biskupich.

Kontynuacją, będącą swoistym dopełnieniem reorganizacji Kościoła w Polsce z 1992 r., było erygowanie w 2004 r. diecezji bydgoskiej i świdnickiej oraz ustanowienie dotychczas wyjętej archidiecezji łódzkiej metropolią, z diecezją łowicką jako sufraganią. Po Dekrecie Nuncjatury Apostolskiej w Polsce z 24 lutego 2004 r. na kształt ostateczny Kościoła katolickiego w Polsce składają się 44 diecezje, z czego 14 ma status archidiecezji metropolitalnych obrządku rzymskokatolickiego, 27 diecezji tegoż obrządku, Ordynariat Polowy Wojska Polskiego oraz archidiecezja i diecezja grekokatolicka. W 2009 r. papież Benedykt XVI ustanowił ponadto dwie stolice tytularne – w Chełmie i w Sejnach¹¹.

Przytoczmy ponownie słowa Jana Pawła II, który jako przyczyny reformy organizacji terytorialnej Kościoła w Polsce w 1992 r. wskazał „potrzeby religijne, duchowe i moralne oraz zmiany społeczne i kulturalne, dokonujące się w dzisiejszych czasach”. Konsekwencje tych przemian można ocenić z 20-letniej perspektywy. Potwierdzają one słuszność papieskich pobudek i zrealizowanych działań w tym zakresie¹².

¹¹ W. Jakubowski, M. Solarczyk, *Organizacja Kościoła*, s. 39.

¹² Zobacz także: T. Pieronek, *Nowa organizacja diecezji i prowincji kościelnych w Polsce. Niektóre zagadnienia teologiczno-prawne*, „Sosnowieckie Studia Teologiczne” 1 (1993), s. 43-52.

**The *Totus Tuus Poloniae Populus* Bull –
its Genesis and Consequences**

Summary

The changes that took place in the late 80s and 90s of the twentieth century in eastern block countries remaining under the communist regime had multifaceted consequences. One of them was the ability to adapt church organization to the requirements which the ministry faced under the new conditions. Thus, in 1992, the third in the last century circumscription of the Catholic Church was made in Poland. As a result, 13 metropolises, 25 Roman Catholic dioceses, one Greek Catholic diocese and the Archdiocese of Lodz directly dependent on the Holy See were functioning on Polish lands. The Pope appointed 9 new metropolitans, 16 new diocesan bishops, 3 new auxiliary bishops, while 14 others were transferred and assigned to the new bishoprics. After completing these changes, in 2004 the Church in Poland presently numbers 44 dioceses, 14 of which have the status of metropolitan archdiocese of the Roman Rite, 27 dioceses of this rite, the Military Ordinariate of the Polish Army and the Greek Catholic Archdiocese and Diocese.

